

János Zsigmond, a muzsikáló erdélyi fejedelem.

A magyar zenetörténet igen szegényes középkori emlékekben, amink van, azt Erdélynek köszönhetjük. Itt találjuk az első hangjegyeket lenyomatva. A Tinódi Krónikájának kottáit Kolozsváron metszették fába 1554-ben a Hofgreff-nyomdában. Nagy dolog volt ez akkor, mikor a mohácsi vész után az egész ország a pusztulás szélén állott. A viszonyok sötétek voltak, az erkölcsök lezüllöttek. Az országot háromfelé tépték: Ferdinánd az osztrák császár, Szulejmán török szultán és János Zsigmond, kinek nem volt könnyű sora, mert Erdélyt kellett egyensúlyban tartania az osztrákok és törökök vetélkedésében. A fejedelem, aki Erdélyt a vallásszabadsággal megajándékozta, 1540-ben születik. Neveléséről Izabella királyné közösen gondoskodik Fráter Györggyel. Fráter remek diplomata volt, de a művészetekhez nem volt érzéke. János Zsigmond 11 éves, mikor a barátot 1551-ben orgyilkosokkal megölték. Ettől fogva nevelését anyja irányította, aki a milánói Sforzákkal állott rokonságban. Művelt, a művészetek iránt érdeklődő volt Izabella, a gyermek erdélyi fejedelem anyja. Olasz vonás volt benne a művészetek tisztelete. Gondoskodott róla, hogy fia megtanuljon olaszul és érdeklődjék a muzsika iránt. János Zsigmondról feljegyezték, hogy már kilenc éves korában olyan ügyes a táncban, hogy általános bámulat tárgya.¹ E jártasságát bizonyára zenei érzékének köszönhette.

Későbbben János Zsigmond nevelésével Csáky Mihályt bizták meg, aki Tinódi verseit magyarázta neki és valószínűleg a dallamait is megkedveltette vele. Tinódi is megéneklí Erdélyi historiájában², mikor azt mondja:

„Oh ti keresztények mind feltámadjatok,
Ezen fejedelmünkért Istent imádjátok,
Szent malasztjával szeresse ti királtkok,
Hogy az pogán kéztől épen maradhassatok.“

Ugy látszik, Izabella nevelésével az erdélyiek nem voltak mege'gedve, mert többet törődött a fiatal király műveltségének fejlesztésével, mint katonai kiképzésével, holott abban az időben a katonai erényeket és tudományokat elsődlegeseznek ismerték el.³

János Zsigmond ténylegesen csak attól az időtől uralkodott, mikor anyja Izabella 1559-ben meghalt. Tizenkilenc éves volt, mikor az uralkodói gondok rászakadtak, emellett a vallásszabadság küzdelmeiben ténylegesen és személyesen vett részt. Egyházi vitákat rendezett, azokon maga elnökölt és miután meggyőzték, áttért az unitárius vallásra. Ő volt a magyarság egyetlen unitárius királya. Uralkodása alatt állandó külső és belső bajai voltak. Tojástáncot folytatott az osztrák és török között, belül pedig a szászok és székelyek elégedetlenségével kellett megbirkóznia, akik őt meg akarták buktatni. Ellenségei arra vetemedtek, hogy 1561-ben felbérelték Hyeronimus nevű olasz zenetanitóját, aki lantjába csempészett lőszerral kellett volna, hogy megölje.⁴ Ez azt bizonyítja, hogy hangszerét gyakran és szívesen használta. Az olasz zenetanitót és udvari zenészt állítólag Majláth Gábor fizette volna le, hogy a királyt eltegye láb alól. A galád terv azonban nem sikerült.

Csodálatos, hogy János Zsigmond annyi baj és olyan nehéz időkben időt tudott magának szakítani arra is, hogy zenét tanuljon és magát a lanton való játszásban komolyan képezze. Brutus Mihály egykori történetíró azt írja róla, hogy zenében olyan járatos volt, hogy a legkitünőbbekkel versenyzett.⁵ Acsády történetírónk is azt mondja róla, hogy szerette a zenét és udvarába lengyel és olasz énekeseket és muzsikusokat gyűjtött össze, maga pedig kitünően pengette a lantot.⁶ Szamosközi István: Történeti maradványai (1566—1603) című művében is úgy jellemzi a fejedelmet, mint zeneértőt és művészeteket kedvelőt.⁷ Ezt írja róla: „Musicae uero adeo studiosus fuit, ut organis et psalterijs uel cum eius artis peritis certaret . . . Litterarum autem et *artium liberalium studia*, quibus ingenia ad humanitatem formantur . . .” Tehát nem csak kitünő lantos, de jó orgonás is volt.

Kétségtelen, hogy anyja a középkori olaszok szellemében nevelte és bizonyára gondoskodott róla, hogy az akkor már fejlett olasz muzsikával is megismerkedjék. Az udvarában alkalmazott zenészek is azt bizonyítják, hogy a muzsikát szívégyének tekintette. Erdély a zeneművészet terén megelőzte az anyaországot és János Zsigmond a zeneművészetért többet tett, mint bármelyik előtte levő magyar uralkodó.

Az olasz Gromo Endre, aki János Zsigmondnak 1564—1565-ben testőrkapitánya volt, egyik munkájában a fejedelemről adott rajzában szintén kiemeli, mennyire szerette a zenét és hogy környezetében olasz és lengyel muzsikusokat tartott és megemlíti, milyen mestere volt a lant-pengetésnek.⁸

János Zsigmond udvarában élt az akkori idők egyik legnagyobb lantművésze, a brassói születésű Bakfark Bálint, aki beutazta Európát és hírnevet szerzett magának Franciaországban, Lengyel- és Németországban, kinek műveit annyira becsülték, hogy azok kiadásáért vetekedtek. Bakfark, mint gyermek került Szapolyai János budai udvarába. Ő tanította és képezte egyik udvari lantosánál. A Szapolyai háznak élénk diplomáciai összeköttetései voltak Franciaországgal. Ezt indokolja is a közös Habsburgellenes magatartás. Lehetséges, hogy itt kell keresnünk Bakfark franciaországi útjának gyökerét. Lengyelországba valószínűleg Izabella királyné közreműködésével került, aki Zsigmond Ágost lengyel királynak volt a huga. A világban való barangolást megunva, került le, mint idős ember János Zsigmond udvarába, aki mint zenekedvelő és maga is lantot játszó, örvendhetett Bakfarknak a világhírű művésznek. Szívesen látta már csak azért is, mert Bakfark, atyjának, Szapolyai Jánosnak is kegyeltje volt, de a híres muzsikus csak diszére válhatott a gyulafehérvári fejedelmi udvarnak. János Zsigmond Bakfark érdemeit megjutalmazta, mert mint Jakab Elek történetírónk János Zsigmond élete és uralkodása című művében mondja⁹ 1570 július utolján kelt adománylevélben neki ajándékozta a Diód várához tartozó Oláh-Gáld községet Alsófehér megyében, minden hozzátartozó ingatlannal: szántófölddel, legelővel, erdővel, hegyvel és völgyvel, szőlővel, pincével, vízzel, halastóval. Az adományozás indokát így magyarázza a fejedelem a donációs levélben :

„E zenészt I. János király lantra való kitünő tehetségeiért még mint gyermeket udvarába fogadta, muzsikára tanította, budai tudós lanttanítójával sok éven át tökéletesítette, s anyjának Izabella királynénak is kedves lantosa volt. Ezután Olasz, Francia és Németországot s szinte egész Európát bejárván és sok fejedelmek udvarában megfordulván a zeneművészek helybenhagyását és becsülését kiérdemelte és sok fejedelemtől jutalmat nyert, sőt a római császár őt udvarába hívta, de ő hozzánk tért vissza, (t. i. Erdélybe) hogy hűségét megmutassa s országunkat, hazáját életéig

szolgálja.“¹⁰ Bakfark nemesi címere felett a Szapolyaiak címere látható. De Szamosközi István a megbízható történetíró a már említett művében mondja, hogy „a tudományokkal és szépművészetekkel való foglalkozást, mely a lelket igaz műveltségre formálja, János Zsigmond, mint tudományosan képzett fő, kedvelte, másokban is szerette és ápolta.“

Nagy dolog volt az akkor, hogy mikor Erdélyben a muzsikát még senki nem vette komolyan, akadt itt egy olyan fejedelem, aki nemcsak, hogy maga muzsikált, hanem muzsikusokat tartott udvarában, azoknak életlehetőségét biztosította, az érdemeseket nemesi rangra emelte és adományokkal jutalmazta.

Csak még Bethlen Gábor erdélyi fejedelem vetekedhetett a zeneművészet iránti áldozatkészség és érdeklődés akkora mértékével, mint János Zsigmond, aki a sors különös akaratából egészen fiatalon halt meg 31 éves korában. Ha megérte volna, hogy sokáig éljen, ki tudja mennyivel gazdagabb lehetne Erdély zene-története, milyen nagyszerű zenei életet varázsolhatott volna maga körül. A zene mély gyökereket verhetett volna földünkön, és a ma olyan szegényes középkori zenetörténetünk olyan eseményeket könyvelhetne el, melyekre örömmel tekinthetnénk. János Zsigmond halála után Bakfark, mint öreg ember, elmegy Erdélyből Olaszországba, bizonyára azért, mert érezte, hogy az elhunyt muzsikusz fejedelem nélkül nincs itt mit csinálnia. *Lakatos István.*

Jegyzetek :

¹ Veress Endre: Izabella királyné. M. Tört. Életrajzok. 1901. (294 old.)

² Tinódi Sebestyén: Erdélyi História. Régi Magyar Költők Tára (60 old.)

³ Erd. Orsz. Eml. II. (34—36 old.)

⁴ Chronik des Hyeronimus Ostermayer 1520—1561. Herausgegeben von Graf Joseph Kemény Klausenburg 1839 (60 old.) és Miles Mathias Siebenbürgischer Würg-Engel Hermann Stadt 1670 (136 old.)

⁵ Wolfgangus Bethlen: Historia de rebus Transsylvanitis. Editio secundo. Cibini 1782 (287 old.)

⁶ Acsády: Magyarország három részre szakadásának története 1526—1608. Budapest 1897 (412—413 old.)

⁷ Rerum hungaricum liber tercius. Monumenta Hungariae Historica XXI. kötet. M. T. Akad. kiadása Bpest. 1876 (108—109 old.)

⁸ Archiv des Vereins siebenbürgischer Landeskunde Neue Folge Band. II. (35—36 old.)

⁹ Keresztény Magvető Kolozsvár. 1863. (276—277 old.)

¹⁰ Kolozs Monostori Konvent Levéltára. Reg. 1569—1570, jelenleg az Orsz. Levéltárban Budapesten. Az adományozólevelet Fábó Bertalan is közzétette 1909-ben.

IRODALOM.

Pályázati hirdetés.

Az Unitárius Irodalmi Társaság a következő pályázatokat hirdeti;

1. *Kelemen Lajos* ur ajándékából 1000 azaz Egyezer lej pályadíjat tűzünk ki egy történelmi elbeszélésre, melynek tárgya az unitárius egyház történetéből van véve.

2. *Dr. Fazakas Miklós* ur ajándékából 1000 azaz Egyezer lejt tűzünk ki egy szépirodalmi elbeszélésre.

3. *Dr. Ferenczy Géza* elnök ur ajándékából 3000 azaz Háromezer lejt tűzünk ki Kaáli Nagy Elek volt egyházi főgondnok élet- és jellemrajzának megírására. A pályamunka 3 nyomtatott ív terjedelmű lehet. A jutalmat nyert dolgozat a Keresztény Magvetőben meg fog jelenni.

Az 1. és 2-ik számú pályázat határideje 1940. évi május hó 15. A 3-ik számú 1940. évi október 1. A pályamunkák jelígyés levéllel ellátva, olvasható irásban P. Szentmártoni Kálmán főtítkárhoz adandók be. (Kolozsvár, Unitárius Kollégium).

Ferenczi Zsigmond: „Isten, Szellem, Kenyér“. Oradea-Nagyvárad. 1939. 152 l. Szerző a könyv célját a következőképpen határozza meg: „A magyar népélet igaz tartalmán és alakján keresztül kerestem korunk zűrzavarában a lélek, szellem és kenyér egyensúlyát s összhangzó játékát: erőgyűjtését!“ Nagy jóakarattal, mély vallásossággal és szociális érzékkel igyekszik a kítűzött eszményi cél megvalósítása felé, s közben sokoldalú gyakorlati utmutatást is ad. Olvasóink figyelmébe ajánljuk. Megrendelhető szerzőnél București, Calea Dorobanților 244.

Benczédi Pál: „Dávid Ferenc vallása“. Kolozsvár, 1939. 14 l. A Keresztény Magvető füzetei 27. számaként jelent meg, amelyben az író értelmes, világos előadásban írja le egyházunk megalapítójának vallási fejlődését, amellyel a reformáció következményeit logikusan levonva, az unitarizmus felé jutott. Épületes tájékoztatót nyújt azok részére, akik a Dávid Ferenc lelki világába betekintést akarnak nyerni.